

Jūratė STAUSKAITĖ

ŽEMĖ BE ŽEMĖS

Dailininkės Jūratės STAUSKAITĖS esė – asmeniškai išpūdžiai, patirti Islandijoje, vykdant Vilniaus vaikų ir jaunimo ir Reikjaviko dailės mokyklų apsikeitimo programą. Menininkės akiratyje – atšiaurios šalies atmosfera, buvimo saloje jausmas, netikėtos detalės, į kapų šerdis šaknis suleidę medžiai.

LAND WITHOUT LAND

An essay by an artist Jūratė STAUSKAITĖ – personal impressions from the visit to Iceland, which took place thanks to Vilnius children's and youth's and Reykjavik's art schools' exchange program. In creator's scope – the atmosphere of this stark country; a feeling of being present on an island; unexpected details of the trip; trees, with their roots sunk into cores of the graves.

Kai maštai apie sutiktą žmogų, skaitytą knygą, matytą spektaklį ar aplankyta šalį – man svarbu, koks tądien buvo oras, „apšvietimas“ ar tiesiog sapnas prieš atsibundant. Visad taip. O ypač t a i p – kelionės Islandijon atveju. Prisiklausyta daug. Susižavėjimo šūksnių, neįtikimiausių nutikimų, stebuklingų gamtos išsidirbinėjimų *etc.* Taigi buvau „paruošta“ nerealybei.

Nerealybė buvo panaši į tą, girdėtą, bet pamatyta vis dėlto kiek kitaip... Nes atradau ten ne pasakiškomis spalvomis žaižaruojančių stebuklų šalį, o asfalto spalvos žiemą. Žiemoje – žemę be žemės.

Jau išlipus iš Reikjaviko oro uosto lėktuvo vėlų vėlyvo kovo vakarą mane su kolege Arūne Tornau pasitiko ryški ir nelabai jauki keistuolė Šiaurės pašvaistė – pirmas k i t o k u m o ženklas... Sustingę lavos luitai ir bespalviai plotai neaprėpamose dykynėse šalia oro uosto ir visą kelią – iki būsto sušilti. Apsistoti. Tas juodos mirusios žemės jausmas lydėjo visą dešimties dienų viešnagę ir tapo (man) šalies „vizitine kortele“, nepaisant „iš visų jėgų“ kaitinamų būstų ir netaupoma elektra neįtikėtinai ryškiai nutviekstų namų ir gatvių...

Privalomosios maudynės atviruose garuojančiuose baseinuose esant -7 C šalčio ar palaimingas mirkimas

Islandija. Eglės BABILAITĖS nuotrauka. 2007

ypatingųjų dumblių prisotintuose rezervuaruose tik liudijo atotrūkį tarp rūsčios realybės ir žmogaus išradingo prisitaikymo prie pačių neįmanomiausių gyvybei sąlygų.

Tos negyvos žiemos išpūdį šildė ir kartkartėmis praplyštanti šykšti kovo saulė, ūmiai išrengdama striukėtas islandes iki nuogų pilvukų ir lengvų vasarinių marškinėlių...

Vykome viešnagėn – vykdėme pasikeitimo programą tarp mūsų, Vilniaus vaikų ir jaunimo, ir Reikjaviko dailės mokyklų (jų kelios mokytojos jau prieš tai buvo apsilankiusios Vilniuje), todėl tradiciškai tikėjomės „lietuviškesnio“ dėmesio ir šiokių tokių palepinimų. Apgyvendino mus kukliai, privačiai ir nuošaliai, be kokių nors svetingumo ženklų (šaldytuvą radom tuščią). Principą – esi čia ir daryk ką nori – teko priimti natūraliai ir neskausmingai. Turistinių žingeidumą žūt būt pastverti v i s k a, laimei, iš dalies patenkino spėriai mūsų susirastas kolega Vytautas Narbutas, stebuklingai jaukiai susisukęs lizdelį apsnūdusio Reikjaviko teatro prieglobstyje. Jei ne jis (ar jo tautinis solidarumo jausmas), tai būtume, atrodo, „sėkmingai“ sugrižę namo vien prisikimšę kolektyvinių sumuštinų bendruose mokyklos mokytojų „lančiuose“ ir pasiautėję kartą kitą siautulingų moteriškių siautulio pritvinkusiuose vakarėliuose... Tingus ir abejingas islandiškas romumas (didžiai nustebinęs mane pastarųjų streikų akivaizdoje) būtų, rodos, tuo ir apsiribojęs, atmieštas n e s i d o m ė j i m u apskritai. Tą keistą savybę, beje, patyrėme vėliau, jų mokiniams viešint Vilniuje, kai mūsų entuziastingai parengtos „kultūrinės programos“ subliūksdavo atsišliejus į tiesiog a p y t u š -

čius jaunuolių veidus, atvirai bylojančius tik viena norą – neturėti jokių norų...

Taigi – atsivežėm tąkart paskaitėlę apie mokyklą ir pranešimus apie pačius egzotiškiausius mūsų dalykus – medį ir čigonus. Pastarieji, aišku, sudomino labiau, o medis (nors, žinodami, kad jis reta „figūra“ negyvojoje žemėje, pasistengėme išdėlioti jį visais mums žinomais lietuviškais aspektais) nesulaukė ypatingesnio dėmesio, gal tik labiau, matėm, patiko ryškiaspalvės vėbos, nušvietusios nuobodoką tos mokyklos interjerą, apsuptą neaprėpiamų vandenų pro langus.

Betgi medžio naują (sau) aspektą vis dėlto aptikau čia, – kapinėse. Jam, tam kultiniam augalui, atkeliavusiam į šią bežemę žemę berods vos prieš 50 metų, buvo lemta prigyti pirmiausia jose.

Įdomi „kapininė“ detalė – vienodos rūšies neūžaugų dydžio sodinukai čia suleidę šaknis ne šalia kapo (kaip įprasta pas mus), bet į pačią kapo šerdį. Kiekvienam kapui – po medį. (Kad palaikai tiesiogine prasme virstų medžiu?..) Tas atradimas kiek pakoregavo mano pasipūteliškas ambicijas puikuotis turtingų mūsiškių medžių istorine, mitologine, etnologine ir logine šlove...

Bet grįžtu į Islandiją... Taigi – ilgoje kelionėje geizerių link pro Vytauto džipo langus mačiau nesibaigiančią juodai pilką suaižėjusią žemę, baltus sniego luitus neaprėpiamoje juodos dykumos rūstybėje, keletą sutiktų kresnų islandiškų arklių, išpūdingus apledėjusius krioklius (pavojingai kviečiančius „ipulti“), gilius įplyšius, rūsčiais geluonimis susmigusius į tos „žemės“ šerdį, retus baltai

Islandija. Eglės BABILAITĖS nuotrauka. 2007

aprėmintais langeliais juodus namelius, savotiškai atkar-tojančius reta sudžiūvusia žole apžėlusius (atžėlusius) kupstus dar retesnėse išivaizduojamos gyvybės oazėse.

Visą buvimo laiką nepaliko nesaugus s a l o s jausmas. Esu tokį patyrusi gilioje jaunystėje, savo keistoje ir nepa-mirštamoje kelionėje laivu Atlanto vandenyne prie Šiaurės Afrikos krantų, kai pasaulį atstojo 100 m x 50 m plotas, apgyvendintas šimtu žmonių be jokios galimybės pakeisti situaciją. (Aplink vanduo, rykliai ir žvaigždynai.) Žinojimas, kad tavo kontaktas su pasauliu apribotas labai konkrečiu geografiniu plotu, o galimybė susitikti su kitais absoliučiai priklausoma nuo kitų, gerokai susiaurina ne tik realios veiklos, bet ir elementaraus mąstymo ribas. Tas suvokimas kiek paaikškino tam tikrą „provincialumo“ ir abejingumo sindromą: kasdien kelias dešimtis kartų į Kopenhagą pakylantys lėktuvai su darbininkais, studentais, turistais smalsuoliais sudaro išpūdį, kad šalis savo šalyje yra „nutūpusi“ tik tranzitiniam sustojimui, kad šios šalies tikroji šalis – geismas būti kitur – TEN, kur per vandenį galima nuplukdyti savo svajonę, gyvenimą ir visas galimybes.

Beje, neteko patirti ir kokio nors ypatingesnio šalies kultūrinio gyvenimo. Nacionaliniame muziejuje – nykūs realistiniai peizažai, jokios tapytinės ar paišytinės tradicijos. Teatre – provinciali palaiminga ramybė – dirvonuojantys laukai, entuziastingai priimantys bet ką, nutarusį tapti žymiu ir vieninteliu (čia prisiminkim ir kadaise įvykusią savaimę suprantamą Rimo Tumino triumfalinę invaziją).

Šalyje, kur gyvenimas ilgiausius amžius apsiribojo žu-vų gaudymu ir vien žuvų valgymu nykštukinėse trobely-

tėse (kad būtų šilčiau), nutolusiose viena nuo kitos neap-rėpiamomis myliomis, kur nelabai išivaizduojamas koks nors bendruomeninis gyvenimas, paremtas (maždaug) kai-mo vakaronėmis su klijimo teatrų vaidonėmis. Tos mažos trobelytės (dabar demonstruojamos kukliame Skansene šalia Reikjaviko) – maži mažų reikmių simboliai, betgi pa-gimdė sagų ir poetikos šedevrus, – kaip logiška, rūsčių sąlygų padiktuota labai artimo, intymaus žmogiško kal-binio, pasakojamojo bendravimo pasekmė...

Taigi apmaščiau savo epizodišką viešnagę, nutikusią prieš septynerius metus, labai abstrakčiai. Visiškai emo-cionaliai. Kraštutiniai fragmentiškai. Tokie pabiri liko mano islandiški trupiniai, iš kurių gal susilipdytų koks nors var-ganas šiaurietiškas duonos kepalas, jei būtų patirta vėlyvo pavasario nuostaba, vasaros pievų žaižaravimo pilnatvė, iškalbingas tolių tylos ilgesys, tikrai, matyt, egzistuojan-tys toje nerealiroje žemėje, kurią kitiems patirti buvo lemta kitaip. Bet visa tai nesunku išivaizduoti ir... patikėti.

Dar mintiju: į tą vienišą gausybės vandenų užliūliuotą salą atkakti gal labai tiktų kokiam užkietėjusiam romantikui ar vienatvės apsėstam didmiesčio nuvampyrui ego-centrikui: kaip į sanatoriją, kurioje visi daktarai – giminės, palatos bendrai – kaimynai, o slaugės – dukters su tėvo kultą liudijančiomis „dukterinėmis“ pavardžių galūnėmis...

Ir nors save priskirčiau individams su čia minėtais bruožais – vargu ar ta žemė prisišauktų mane grįžti...

Buvo įdomu. Savotiška. Bet nežinau – ar gera.

Jūratė STAUSKAITĖ

Islandija. Vestmannaeyjaro sala. Eglės BABILAITĖS nuotrauka. 2007

